

IEVADS

Vietvārds (ģeogrāfiskais nosaukums, toponīms, vietas nosaukums) ir īpašvārds, kas nosauc konkrētu ģeogrāfisku objektu.

Ausma Cimdiņa, filoloģijas doktore: - Mēs ikdienā neapzināmies, kāda vietvārdiem ir vērtība. Ja vietai ir vārds, tā tad

te notikušas cienīgas lietas, kādam bijis svarīgi tai dot nosaukumu. Latviskā identitāte veidojas no vietu apziņas. Vispirms tuvākajā apkārtnē, tad pagastā, novadā. Drustēniešu iniciatīva sadarbībā ar robežpagastiem vākt vietvārdus ir apsveicama. Cilvēki apzinās sevi un arī to, ka dzīve nesākas ar viņiem.

Vietvārdi – mantojums

Ginta Skutāna tēva mājas ir Gatartas pusē. Viņš ir vēsturnieks, kuru interesē novadpētniecība. Gints paša intereses pēc vācis vietvārdus Jaunpiebalgas pagastā un tuvējos kaimiņos. Pēdējā laikā ieinteresējies par Drustu pagastu.

“Paudzē mainās, un vietvārdi izzūd. Māju nosaukumi nesatrauc, tie saglabāsies vismaz kartēs, bet āra vārdi – kalnu, pļavu, grāvju, akmeņu, koku, upju nosaukumi – pazūd. Situācija kritiska. Ja 2000.gadā Drustu pagastā dzīvoja 1200 cilvēku, tagad ir daudz, daudz mazāk. Vecā paudze aiziet, ja šodien nesavāksim āra vārdus, tie pazudīs. Kartēs diemžēl tie bieži vien ir neprecīzi. Aiz mums paliks tukšums, jo nezināsim, kur reiz bija Upesgals, Rijas kalns, Ruļļa birze. Mantojums iet zudumā,” saka G.Skutāns.

Latviešu valodas institūta Latvijas vietvārdu datubāzē savākt pusotrs miljons vietvārdu. “Tikpat vēl var savākt, un tikpat paliks neapzināti. Visus Latvijas vietvārdus nekad nesavāks, bet savā sētā to varam pagūt izdarīt,” atgādina novadpētnieks.

G.Skutāns izpētījis, ka 400 gados daudzi vietvārdi mainījušies līdz nepazīšanai. Un tie mainās arī šodien. “Daudz atklāj vecās kartes. Gan Mellina 1790.gadā zīmētā, gan 19.gadsimta 70.gadu mērmieku laiku kartes, kurās iezīmēta katra vecsaimniecības pļava, tīrums. Pagājušā gadsimta 20., 30.gadu kartēs jau iezīmētas

upītes,” stāsta G.Skutāns un atgādina, ka savulaik Dūķis bijis Obeja ezers, Pērļupi sauca par Verdupi. Bet kurš ezers bija Weffel, Bistol?

Vārds “Gatarta” nav citur Latvijā sastopams. Tas veidojies no vācu vārdiem “Gothard”, “Guthartberg” (dažreiz gotartberg), līdz latviskojot iznākusi “Gatarta”.

Pēc 1929.gada ziņām Drustu un Gatartas pagastiem bija arī daļas Ziemeļos, kur tagad robeža ar Launkalni, Melnais gals, Resnais gals bija Dienvidos – tur laba zeme, dzīvoja bagātāki cilvēki. Viņi uzskatīja, ka negrib būt kopā ar Drustiem, un pievienojās Jaunpiebalgai. Mūsdienās tas ir Zosēnu centrs. Vēl gar Palsu, ieskaitot Briņģus, bija Upes gals. Meža gals atradās aiz Mīlakšām, mežgalieši lielākoties bija gatartieši.

1838.gadā Henrihs Hāgemeistars izdeva “Ziņas par Drustu draudzes baznīcu, muižām un zemniekiem”. G.Skutāns uzsver, ka tas ir pirmais novadpētniecības izdevums latviešu valodā. Tajā vietām lasāmas arī drustēniešu, gatartiešu izloknes vārdi.

“Ir tik daudz nezināma un atklājama. Kas Drustu pusē ir lemeiķis? Tas pats, kas doķis Jaunpiebalgā, rinnis Kocēnos, lagāts Vecpiebalgā vai dubulis Raunā – vieta, kur pavasarī uzkrājas ūdens. Daudz aizmirsts, bet tikpat daudz tepat vien ir,” saka G.Skutāns un ar gandarījumu pastāsta, ka nesen pabijis “Rideļos”, saticis Ilzi Aparjodi, viņa nosaukusi ap 20 apkārtnējo kalnu, mežu, pļavu nosaukumus.

Viņš drustēniešus un kaimiņus mudina pierakstīt vietvārdus. G.Skutāns arī atklāj, ka ieinteresējies pētīt drustēniešu, gatartiešu, zosēniešu izloknes. □

Studentu vākums – vēstures liecība

Jaunpiebaldziete no Paupu ciema, kas atrodas netālu no Gatartas robežas un Jaundrustiem, Ausma Cimdiņa, būdama latviešu filoloģijas studente, 1971.gadā Drustos vāca vietvārdus. Viņas vākums glabājas Latviešu valodas institūtā, ir vienīgais no Drustiem. “Ieraugot savu kursa darbu, sapratu, ka, darīdami savu darbu, nekad nevaram zināt, kādās rokās tas var nonākt, kā to vērtēs,” ar smaidu sacīja filoloģijas profesore.

Viņai atmiņā tikšanās ar cilvēkiem, viņu atsaucība. A.Cimdiņa atgādināja, ka pēdējos 50 gados ļoti daudz kas mainījies. Viņas kursa darba nosaukumā kāds nosvītījis “Drustu pagasts” un izlabojis “Drustu ciems”, jo toreiz nebija pagastu. “Mēs arī katrs pats esam kultūrvēsturiskais mantojums – mūsu dzīves pieredze, domāšanas pasaule,” teica A.Cimdiņa un uzsvēra, ka satiekoties sarunās var iepazīt, izziņāt tuvējo apkārtni, vietu, kur dzīvo. Tās ir saknes.

Savukārt Ilga Prīse, kuras dzimtās mājas ir Zosēnu pagasta “Celmi”, 70.gados, kad studēja, vāca vietvārdus kādreizējā Jaunpiebalgas pagasta teritorijā. Viņa savākusi vairāk nekā divus tūkstošus vietvārdu, lielākoties neapdzīvoto vietu.

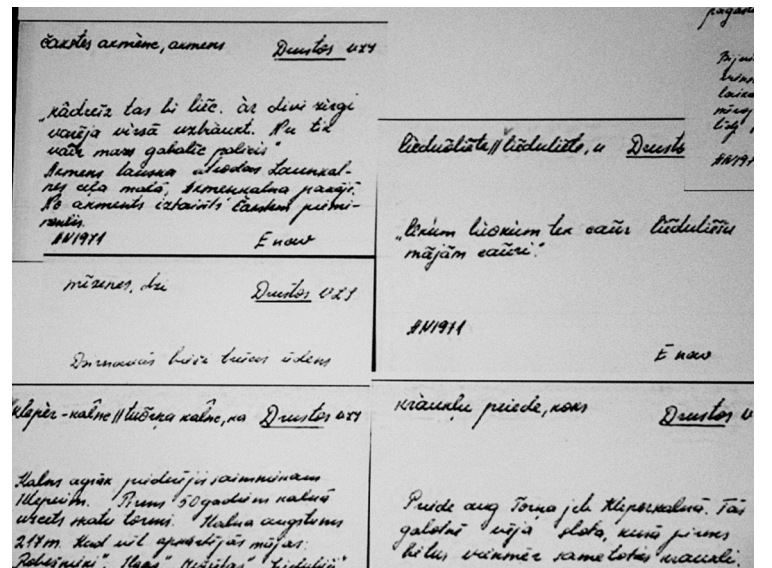
No paudzē paudzē

SANDRAS SMILDZINAS dzimta saistīta ar “Kūļiem”. Tie atrodas uz Raunas un Drustu pagastu robežas. Agrāk bija Raunas, tagad Launkalnes pagastā. “Kad vectēvs 90.gados atguva īpašumu, mēs, mazbērni, vasarās dzīvojām laukos. Teritorija ap māju liela, kopā daudz staigājām pa apkārtni, un viņš stāstīja – tā Baložu pļava, tā Cienmātes pļava, Pampāru grā-

vis. Protams, prasījām, kāpēc tādi nosaukumi. Viņš zināja. Kādreiz grāvī slēpušies dumpinieki, brāļi Pampāri, tāpēc Pampāru grāvis. Podnieku pūrs, jo reiz tajā apgāzies vezums ar podiem, lūk, podnieks uz tirgu vedis precī, zirgs bijis niķīgs. Cienmātes pļava – pa to gājuši ciemos. Kādreiz bijusi arī Velna krāns, vietu zīnu, bet lielo akmeni jau sen bija aizveduši,” pastāsta Sandra un uzsver, ka vectēva stāstīto mazbērni pierak-

stījuši. Kad bija populāri izdot ģimeņu kalendāru, tika nolemts izdot savu. Uz “Kūļu” kartēm tika salikts ap 20 vietvārdu, un katru mēnesi savējie varēja atcerēties par kādu vietu dzimtas mājās.

Sandra tagad dzīvo Smiltēnē, bet atzīst, ka jūtas piederīga Raunai, jo tur gāja skolā. Viņa Drustu muzejam uzdāvināja “Kūļu” mājas kalendāru. Tas ir kā liecība par lauku mājas apkārtnes vietvārdiem.

■ A.Cimdiņas rakstītās savākto vietvārdu kartītes.

Katrā pagastā arī sava izlokšne

VALDA LEONTJEVA ir no Drustu “Lībiešiem”. Dzimta te dzīvo vismaz sešās paudzēs. “Tā ir mana bērnības zeme. Tagad mans īpašums robežojas ar “Lībiešiem”. Bija daudz māju, vairākās dzīvoja radi. Katram zemes stūrītim bija vārds. Gājām zemenēs uz Ievu leju, pļāvām apaļo gabalu,” pastāsta Valda un uzsver, ka arī tā-

gad rodas vietvārdi. “Mums ir Astes pļava, sakām - pļausim Asti, ir Lapsu alas, ejam sēnēs. Pie tiltiņa uzskrienam Zīmuļkalnā,” teic Valda. Viņa atceras, kā līdz skolas laikam bija dzirdējusi tikai, kā runā savējie. “Vecmāte teica: “Meitī, aizej uz acīnu, atnes ūdentīnu, paņem pienīnu, uzvārīsam putrīnu.” Mums bija deķīts, kunkucis, kūtiņa. Skolā sapratu, ka visi tā nerunā, un bija

jāmācās latviski. Visi lībiešu ļaudis runāja pamazinājumu formā. Kārlis Lapiņš ir daudz ko aprakstījis,” stāstīja gatartiete.

Ilgvars no Dzērbenes pagasta “Mazajiem Spinduļiem” aprunājies ar mammu, kura kādu laiku dzīvojusi Drustos, bet pats bērnībā bieži ciemojies pie vecvecākiem. “No “Rideļiem” līdz “Spinduļiem” ir Veckalns, Puķīša kalns, Torņa kalns, Spinduļu

kalns, Bērzkalns, Avotkalns, Meķelkalns,” pastāstīja dzērbenietis. Ilgvaram labā atmiņā, kā vecaistēvs un vecmāte sarunājās mīlīgā valodā: “Elzīna, atnes man pienīnu!”, “Jūlitī, kur tu liki izskaptīnu.” Kā dzērbenietim man tas bija neparasti,” bilst Ilgvars.

1990.gada datos Latvijā ir reģistrēti trīs dialekti un 512 izlokšnes. Nav Inešu un Zosēnu iz-

lokšnes, pārējo apkārtnējo pagastu ir. □

Lappusi sagatavoja
SARMĪTE FELDMANE

Projektu finansē
Mediju atbalsta fonds
no Latvijas valsts
budžeta līdzekļiem

MAF
Mediju atbalsta fonds